

Историја Србије, Југославије и Европе којој смо припадали готово читав један век, само је потврђивала правило да се дипломатија могла „протезати“ само онолико колико је могла рачунати на свој „војни фактор“ и снагу својих традиционалних савезника. Наоружане, Србија и Југославија су биле фактор стабилности у региону. Када су у очима света изгледале као „тигар од папира“, степен претњи, притисака па и отворених агресивних намера је растао

Др Миле Бјелајац, научни саветник у Институту за новију историју Србије, говори за Геополитику. Повод за разговор за др Милетом Бјелајцем је била његова последња књига „Дипломатија и војни фактор – Србија и Југославија – 1901-1999“.

Поштовани професоре, недавно је објављена Ваша књига „Дипломатија и војни фактор – Србија и Југославија – 1901-1999“. Реците нам у каквом су односу биле дипломатија и војни фактор у новијој историји Србије, и, на основу Ваших истраживања, како би сте могли да за наше читаоце пренесете основну поруку ове књиге?

„Историја Србије, Југославије и Европе којој смо припадали готово читав један век, само је потврђивала правило да се дипломатија могла „протезати“ само онолико колико је могла рачунати на свој „војни фактор“ и снагу својих традиционалних савезника. Наоружане, Србија и Југославија су биле фактор стабилности у региону. Једини офанзивни рат у 20. веку који је Србија планирала био је рат против Турске и отварање приступа слободној луци на Јадрану. Армије ових земаља, када су биле респектабилне, служиле су као фактор одвраћања од агресивних намера суседа, па и великих сила. Када су у очима света изгледале као „тигар од папира“, степен претњи, притисака па и отворених агресивних намера је растао. Кроз примере из избора стратешког савезника, и Србија, и Југославија, су се, видимо, ослањале пре на оне силе и савезе са којима су делиле одбрамбене интересе, него на идеолошку (верску) блискост. Тиме је и на нашем простору потврђен овај стари принцип. Слабост традиционалних савезника и неравнотежа моћи у свету доводили су до тешких искушења и Србију и Југославију. Ослањање на домаћи војно-индустријски комплекс је такође било последица искуства везивања и политичких условљавања, па и ризика да се изгуби рат ако се прекине дотур виталних борбених потреба. Из нужде и Краљевина и СФРЈ су постале извозници овог материјала, што им је, поред економске, доносило и политичке користи.“

Како је Србији пошло за руком да оствари велике победе у Балканском и Првом светску рату, да ослободи сународнике и јужнословенска народе, и да на крају оствари тако велики углед у свету?

„Елан једног поколења српских официра и њихових војника, али и свест државних вођа о значају армије, допринели су да она буде сврсисходно употребљена 1912. Све до лета 1913. ни српско државно вођство ни фактори у свету нису посебно ценили српску војску као одлучујући фактор на Балкану. Све предности је тада уживала војна сила младе Бугарске краљевине. Први светски рат је био силан стицај околности. Највећа предност српске војске лежала је у великом искуству официра и трупе. Одлучност и упорност већине, инат када постоји мотив, по нама је други фактор. Смелост. Постојала је и она друга страна коју је велика победа прикрила: дефетизам, кукавичлук, дезертерство, каријеризам. Но, те лоше околности нису превагнуле. Србија је, на крају, била део победничке коалиције. Без те победе, којој је и сама допринела, Србија би била губитник.“

Сведоци смо да политички лидери Албанаца са југа Србије и Албанаца из Црне Горе траже присаједињење тих територија будућој „Великој Албанији“. Да ли су овакве изјаве, у извесној мери, охрабрене опредељењем Србије да користи искључиво дипломатска средства, као и одлуком да укине редовно служење војног рока?

„Албански фактор се одавно понаша у мери намењене му улоге и подршке коју добија. Одбијање да се активно укључи у преговоре око мирног решавања проблема у оквиру Србије, бојкотовање учешћа у изборима, где би заједно са српском опозицијом легално сменили председника Милошевића и његову паритју са власти, сугеришу да је једини циљ екстремног политичког крила била сецесија по сваку цену, а не људска права. Притом, та политика је носила поруку нетолеранције и етничког чишћења простора. Око тога је све и почело 1981. године. Као што данас Албанци имају подршку, добиће је српски фактор оног тренутка када ови направе грешку у кораку, и када се светска констелација промени. До тада ћемо присуствовати „већ виђеном“.

Србија је почетком 20. века остварила велике националне и геополитичке успехе, и значајно проширила своју територију. Данас видимо да се Србија и српски народ повлаче са тих ослобођених територија. Наравно, и званична европска и српска политика данас говоре о „интеграцијама“ и не употребљавају дипломатски и

војнички језик којим се опходило у тадашњим међународним односима; ствари се данас, бар јавно, посматрају из категорије традиционалних „националних интереса“. Видите ли Ви у том процесу геополитичког повлачења Србије један иверзибилни историјски процес, у ком неки од међународних актера, поред сопствених интереса, имају и реваншистичке мотиве?

„Ви сте приметили да у политици постоје и елементи психологије протагониста, а не само сет рационалних интереса. Фрустрираност резултатима Првог и Другог светског рата постојала је у генерацији политичара који су били на челу неких европских земаља, већих и мањих, када је почела југословенска криза осамдесетих година. Та нота постоји и данас. Писао сам о томе недавно, поводом Дана победе у листу „Данас“. Говорио сам и писао поводом неких књига са истих простора, које пропагирају тезу да су природне границе Србије оне из 1878. године, утврђене на Берлинском конгресу. Све остало је наводни србијански империјализам, креиран у Београду. Одриче се историјска истина да су Срби ван матице, па и други Јужни Словени, тежили уједињењу. Но, постоје и српски политичари медијски експонирани, који уједињење Војводине са Србијом тумаче окупацијом. Био је то повод да у књизи освежим сећање како је српска војска дочекивана у Банату, Срему, Бачкој и Барањи, свуда где је долазила 1918. године. Такође, како је дочекивана у другим деловима будуће Краљевине и како су њени борбени успеси праћени на тлу тог дела Аустроугарске.“

Да ли је могућ нови историјски споразум и договор балканских народа у правцу стабилности овог региона, и да ли је то уопште могуће постићи без сагласности великих сила?

„Ми смо се опет вратили у фазу балканизације каква је постојала крајем 19. и почетком 20. века, а повремено избијала на површину између два светска рата. У најкраћем, Балкан је поново постао геополитички раздробљен простор, у ком страни фактор подстиче суревњивости, апетите и омразе између малих балканских државица. Велике силе имају своје фаворите и примењују двоструке стандарде. Чим су они на делу, то мора да побуди сумњу у добре намере. Слика на површини можда и делује другачије, службеног и јавног „оптимизма“ не мањка. Пропагирају се формуле као што је Партнерство за мир или Североатлански савез. Из искуства се види да грчко-турски односи и даље носе традиционална оптерећења која повремено ескалирају до оружане напетости, македонска држава не функционише као суверена на целој својој територији, Црна Гора је на истом путу, јер се препознају неке „стратегije наступања“ сецесионизма из ранијих деценија, Србија је пред истим искушењима. Некада је политика „Балкан балканским народима“ управо био одговор на балканизацију. Данас би један такав консензус био плодотворан јер су проблеми са којима се овај регион суочава, свака земља посебно, готово идентични и мање подсећају на проблеме Европске уније, или

тзв. Старе Европе.“

Србија је већ две деценије у стању дефанзиве. Какав је Ваш савет нацији, шта нам ваља чинити? Да ли Србија, имајући у виду тешку али и славну прошлост, може преокренути ове процесе дезинтеграције свог етничког простора?

„Историчар је пре суздржан скептик, понекад ироничан циник. Много тога је доживео читајући, трагајући. Нација ће се и даље опредељивати између савета које им нуде изборни тимови партија, тако је то било од 1990. Има ту и страха, и жеље да се верује у лепше, и еуфорије. Да се погоди добитна комбинација, као у лоту, па да „наши“ одлучују о пословима. Наравно, има и историчара који се активно баве политиком, уопштавају до далекосежности поједине епизоде прошлости, деле савете у медијима.

Прошлост не треба скрнавити и повлачити је на начин како се то ради. Данас нисмо достојни те прошлости. Овде се више не поштује ни спремност да се брани отаџбина, ни реч војничке заклетве, ни они који су се својој земљи у најтежем искушењу одужили. То свакако није путоказ за некога ко би се из идеала определио за браниоца. Време у коме живимо пре подсећа на веровање, тактизирање и повијање једног армијског генерала у невреме Другог светског рата на овом истом простору.

Мислим да у Србији данас постоји конфузија око одређења узрока кризе Југославије, карактера деведесетих, рата 1999. и карактера демократских промена. Постоје поделе условљене политичким сврставањем аналитичара и протагониста, али и поделе условљене запањујућим одсуством знања о функционисању државе, њених институција, економије и међународних односа. Постоји и одустајање од принципа правне државе, када је интегритет земље у питању, па се осетљива питања пребацују на терен преговора и договора. Постоји и страх, чини ми се, да би примена принципа правне државе и права на самоодбрану виталних интереса изазвала поново лавину негативне пропаганде и притисака од стране „међународне заједнице“. Да не завршимо са оном, наводно бугарском изреком „Стигли смо до дна, копајмо дубље“, предложио бих да се отворено и стручно разговара о југословенским кризама и свим аспектима тешкоћа последње две деценије. Луксуз је за једну државу да понавља ненаучене лекције. Исхитрено мењање Устава, са могућим задњим намерама, подсећа на процес уставних преговора 1967-1974. године, које сам као историчар пратио на архивској грађи Кардељевог кабинета 1983-1985. Било је то у исто време када је ММФ, далеко од очију наше јавности, вршио притисак у оквиру преговора за Други *stand by* аранжман да СФРЈ приђе измени свог Устава из 1974. Тражио је да се Савезној Влади врати минимум ингеренција, те да се укине апсурдно право вета међу републикама, као и Србији самој,

како би се остварили услови за тржишне и финансијске реформе, а онда и политичке.

С 300 - ненабављени фактор одвраћања

Председник владе СР Југославије Момир Булатовић сведочи да се после дејства НАТО авијације по Србима у Босни реално претпостављало да би следећа мета могла бити СР Југославија. У то време су убрзане и осмишљаване мере за одбрану. Прикупљане су информације о начину извођења борбених дејстава НАТО снага, анализирани принципи употребе. У Школи националне одбране теоретски је симулиран напад НАТО-а на СР Југославију. Готово четири генерације највиших официра прошло је кроз ову припрему (1995-1999). Припреме за одбрану, пише Булатовић, убрзане су после октобра 1998. Тешко се, у условима санкција, набављало и ремонтвало најосетљивије у ваздухопловству и другим техничким гранама. Он сведочи да се у годинама пре претњи и напада покушало са набавком ракетног система С-300. „Потегли смо старе и нове везе, укључили дипломате и бизнисмене... Ни тајни, ни подземни канали нису дали жељени резултат. Иначе, цијена (која је енормно висока) није била посебан проблем. Непремостиву тешкоћу представљали су његови габарити. Тако велики систем није могао проћи ниједан од дебело разрађених 'споредних канала'... Овај систем је Југославији требало да служи као средство одвраћања, а пошто је агресија била неизбјежна, он би постао средство озбиљног супротстављања.“

И други су сведочили о овој епизоди. Њихова компетентност се не може доводити у питање. Но, као и 1901. године када Србија није могла да набави најсавременију француску артиљерију, отвара се питање трансфера осетљиве војне технологије и питање политичке процене испоручиоца те опреме.

Амерички историчар и публициста, писац књиге *Рат у време мира* (2003), Дејвид Халберстам на основу интервјуа са америчким државницима и војницима наводи да је пре отпочињања напада „Јељцинова влада сигнализирала савезницима да, иако су Руси незадовољни због употребе оружаних снага НАТО против пријатељских Словена, они не би дошли да бране Београд, нити би дали Србима своје најновије пројектиле земља-ваздух који би знатно отежали ствар за НАТО.“

Да ли је дипломатија довољна?

Последних година често се од наших политичара може чути да ће Србија бранити Косово и Метохију „мирним и дипломатским средствима“. Да ли је то могуће, односно, да ли је то довољно?

„Тешко је изјашњавати се о овоме. Ако успе, био би то свакако нови допринос теорији условљености дипломатије војним фактором. Тај став је, по нама, просто позив на радикализацију захтева, на уштрб националних интереса Србије. Не треба ићи у неку даљу прошлост, подсетимо се почетка 2001. године, када је испровоцирана побуна у на југу Србије. Деловање војних снага, њихова умешност и одлучност, опрезност да се не упадне у „пропагандне замке“, донели су решење које су са респектом примиле и велике силе.“

(Др Миле Бјелајац, Специјални додатак, лист „Одбрана“ 1. октобар 2010. године)

(Геополитика)